

F. M. Bartoš:

Vznik Táborství a Valdenští.

Bylo to r. 1176, v čas velikého moru, jehož hrůzná žeň plnila úzkostí Francii, že lyonský rychle zbohatlý peněžník Valdez prožil těžký otřes, který dal popud ke vzniku mohutného hnutí, po něm nazvaného valdenským. V mocném dojetí divadlem smrti vyposlechl jednoho dne tklivé vypravování o sv. Alexiovi, jenž opustil rodinu i otcovský dům, aby mohl cele žíti Bohu. Když se v silném citovém vzrušení utekl o radu k duchovnímu, potvrdil mu slavným výrokem Kristovým bohatému jino-

chovi, že je to jediná bezpečná cesta křesťana k dokonalosti. Po nemalých vnitřních bojích učinil Valdez totéž a jal se hlásat, co se mu stalo silou, jaké dosud nepoznal. Došel v tom nemalého ohlasu, zvláště když si opatřil v překladě Nový Zákon. Jemu i druhým stal se hotovým zjevením. Otevřel mu svět dosud netušený.

V přesvědčení, že mu bylo svěřeno posvátné poslání, vyslal druhy k papeži požádat o schválení a podporu. Byli však odbyti a pro buřičské zásady postiženo celé hnutí klatbou a krvavým pronásledováním. Církev, která právě zvítězila v mnohaletém zápase s císařem Fridrichem I., vymohla si pomoc státu a zavedla pro „kacíře“ trest smrti upálením. „Lyonští chudí“ byli tím z církve vyvrženi a odvrátili se od ní tím více, že se jí úplně odcizili i vnitřně, přivínuvše se k nesmlouvavým zásadám Kristova kázání na hoře, zakazujícím nejen bohatství, ale i přísahu a trest smrti, jejich uznávání bylo samozřejmostí občanského života. Odvrátili se proto od něho a hledali toho, co středověkým lidem podobných sklonů dávaly kláštery, v životě v ústraní, zvláště na venkově.

V tom přišla jim velmi vhod silná vlna kolonisační, procházející právě Německem. I vypuknutí nového velkého zápasu mezi Fridrichem II. a papeži od 20tých let století dalšího, bylo jim neobyčejně příznivo, budíc a živíc ostrou náladu proticírkevní. Ani ne do sto let po vzniku stannuli takto Valdenští u samých hranic Čech a snad počátkem století XIV. je překročili, „mužové, spojující úkoly apoštolské s životem apoštolským, mužové, kteří se stranili všeho velmocenského postavení církve a chodili prostě mezi lid, mravně přísní a vážní v životě, netoužící po ničem, čeho neměli jejich přátelé, všeho postrádající, čeho hledali jiní a co mělo římské duchovenstvo v hojnosti, světskou církví pronásledovaní a již proto nesoucí na sobě znak legitimace boží“.

Jakou měrou zasáhli Valdenští do Čech a jaký je jejich poměr k tak příbuznému náboženskému hnutí našemu, zejména k Táboru?

* * *

Byl to hned zakladatel moderního církevního dějepisectví Flacius Illyricus, koho mocně zaujala tato otázka. Mezinárodní povaha valdenství, jeho mučeníci a opětovné persekuce přes to, že byl od časů Cromwellových pod ochranou světového protestantismu, to vše živilo zájem o miniaturní církev evangelickou až do stol. XIX., kdy si dobyla v nejkatoličtější zemi trvale svobody náboženské. A když tím hlavní zdroj zájmu začal vysychat, zvláště v Anglii, oživen byl znovu studiem valdenské literatury, zanesené valdenskou emigrací stol. XVII. do Anglie. To zvláště, co 1851 dokázal německý učenec Dieckhoff, že tato literatura, které valdenská legenda přibájila několik století stáří, je dalekou většinou pouze zpracováním traktátů tábořských. Překvapující toto zjištění vzrušilo ještě Palackého a stalo se pak východiskem plodných studií prvního profesora všeobecných dějin na pražské universitě Golla, na něž se pak v letech 80tých navázala obsáhlá diskuse mezinárodní.

Problém genese táborství, jak možno formulovat naši otázku, došel v této diskusi osvětlení mnohostranného. Dvě theorie, usilující o řešení problému, se v ní vyhranily. Názor Flaciův, přesvědčení, že Táboři pokračují jen v díle staršího valdenství, názor, který se zdál objevem Dieckhoffovým zcela otřesen, zdůvodnil a vybuodoval s velikým důmyslem historik německé mystiky Vilém Preger. Podle něho nejsou Táboři

než Valdenští. Proti němu znalec a vydavatel Viklefa Jan Loserth postavil theorii, odvozující vše, čím se Táboři odchýlili od ostatního husitství na levo, z velikého tohoto učitele Husova, z oxfordského „doktora evangelického“. Proti oběma těmto historikům zaujal prostředkující stanovisko Goll sám a hlavně zasloužilý pokračovatel v jeho studiích Herman Haupt. Po jejich přesvědčení není možno vyložiti vznik táborství uspokojivě leč působením obojího vlivu zároveň: Viklef ovládl universitní inteligenci, ale na venkov a lid působili Valdenští.

V této situaci zastihl problém veliký převrat, způsobený vědeckým popsáním rukopisných pokladů knihovny universitní Jos. Truhlářem na počátku našeho stol. Jako pro dějiny husitství vůbec přineslo dílo Truhlářovo i pro naši otázku materiál ceny nesmírné: několika traktáty umožnilo přímý pohled do bojů rodícího se táborství, do bojů, vzniklých myšlenkami, které se po rozboru Gollově a Hauptově jevily jako nepochybné dědictví Valdenských. Byly to zejména spisy německého husity Mikuláše Dráždanského, ale i Jakoubkovy a Paynovy; došly pak současně podrobného prozkoumání zvěčnělým prof. J. Sedlákem a mnou. Ale závěr, k němuž jsme oba dospěli o povaze nového toho materiálu, byl nepřímo odrazem starého rozporu již dřívějšího badání. Sedlák prohlásil M. Mikuláše, hlavního bojovníka o nová hesla valdensko-tábořská, za tajného valdenského. Já shledával v něm pouze typické rysy viklefovice a přiklonění k zásadám t. zv. valdenským připouštěl jsem teprve od r. 1414, dohaduje se v tom vlivu anglického Viklefovice Payna, jenž byl ve styku s Valdenskými v Němcích. Podstatným kusem mého názoru bylo přesvědčení, že jak Goll, tak zvláště Haupt značně přecenili rozšíření Valdenských v předhusitských Čechách, nedoceňující hlavně toho významného faktu, že není dokladu, že by se bylo valdenství ujalo v obyvatelstvu českém, což jsem se pokusil doložit stručnou revisí základní práce Hauptovy¹⁾. Podávalať nejpodrobnější a nejkritičtější shrnutí všech zpráv i zpráviček o Valdenských v zemích českých.

Theorie má došla souhlasu u dějepisce Jednoty bratrské Jos. Th. Müllera, byla však prudce odmítnuta Jos. Pekařem. K jeho soudu se připojuje nejnověji celou knihou R. Holinka²⁾, žák bratislavského prof. Chaloupeckého, který sám ještě před uveřejněním hlavní mé práce dospěl samostatně bezmála k obnovení theorie Pregerovy. Kniha Holinkova, užitečný pokus o doplnění a revisi obrazu Hauptova, třeba nepřináší nového materiálu a v neposlední sporné otázce, v hodnocení zjevu Mikuláše Dráždanského, musí pouze referovat, jeho spisů z autopsie neznajíc, je vhodnou příležitostí k rozvinutí nové diskuse o problému dosahu tak velikého. Máť i tu výhodu, že zpracovává všechn materiál studie Hauptovy, dosti těžko přístupné, takže pronikne u nás mnohem více. Diskuse

¹⁾ Waldensertum und Inquisition im südöstlichen Deutschland 1890 (otisk z Dt Zeitschrift f. Geschichtswissenschaft 1889 a 1890). O ostatní literatuře I. příloha mojí knihy „Do čtyř pražských artykulů“, vyšlé 1925 jako otisk z dosud žel nevydaného V. svaz. „Příspěvků k dějinám m. Prahy“, str. 45—68. Poněvadž kniha zůstala tak pochována v dávno rozešlých 50 výtiscích, pojal jsem aspoň tuto část, dosti ji doplniv, do knihy „Husitství a cizina“, která je v tisku pro nakladatelství „Čin“.

²⁾ Sektářství v Čechách před revolucí husitskou (Sborník filosof. fakulty Komenského university v Bratislavě VI, č. 52) 1929 (recte 1930) str. 190, cena 35 Kč. Jak ukazuje název, všimá si Holinka i jiných proticírkevních směrů, a to beghardství (str. 88.121) a zcela stručně (str. 168-74) i adamitství a chiliasmu, o němž slibuje napsati práci zvláštní.

může tedy býti sledována četnými čtenáři. Nezkalí nám jí něco nevkusností, ke kterým svedl Holinku zápal a oddanost k učiteli; ubrání se jim ostatně jen málo prvotín.

*

Bylo to r. 1315, kdy po prvé, pokud víme, spatřila Praha vzplanouti hranice s kacíři. Zahynulo na nich 14 obětí, mužů i žen; mnoho zatčených vyvázlo tresty menšími, konfiskací majetku a j. Kdo byli tito nešťastníci, pro chatrnost pramenů rozhodnout není zatím možno. Jeť hlavním naším zpravodajem o jejich názorech žaloba na biskupa, že se nebohých ujal, žaloba, která zatajuje, že byli přece upáleni, a tedy jistě vůbec přehání a zkresluje. Pravdě nejpodobnější je ten výklad³⁾, že běželo hlavně o stoupence proticírkevní mystiky, neboť se mezi oběťmi persekuce setkáváme se spisovatelem „kacířské“ knihy, lékařem Richardem (je to jediný, kterého prameny jmenují). Ale podnět k hroznému bouři vyšel nepochybně z ciziny, z Rakous, kde krátce před pražskými popravami upáleno na 130 Valdenských. Jeden z jejich apoštolů, jda na smrt, tvrdil totiž, že prý je jich v Čechách a na Moravě množství nesčíslné. To bylo arci zřejmé přehánění. Stačilo nicméně uvést v činnost české inkvisitory: Bezpečných zpráv o Valdenských na české půdě se dovidáme až o čtvrtstoletí později.

Boj proti Valdenským nabyt tehdy rychle rozměrů neobyčejných. Nejspíš ovšem proto, že byl součástí soukromé vojny mocného Vítkovce Oldřicha III. z Hradce.

Inkvisice se začala nejpozději v listopadu 1338, kdy na dvoře páně zastihujeme oba dva nedávno jmenované inkvisitory, dominikána Havla z Kosořic a františkána Petra z Načeračce⁴⁾. Práce se jim dařila spočátku, ale když se prvý z nich odebral k papeži a p. Oldřich byl opětovně odváděn soukromými boji z domova, pozdvihli se Valdenští, sotva obrácení, znovu. Tu oba mužové, Havel i Oldřich, vymohli osobně u papeže v březnu 1340 opatření zcela mimořádná, vyhlášení křížové výpravy. Dosáhli toho hodně přehnaným vyličením valdenského hnutí na Jindřichohradecku: p. Oldřichovi prý hrozí smrt, kacíři sáhli ke zbrani a formálně mu opověděli nepřátelství, ano, spálili dokonce „lepší jeden jeho hrad“. Tyto zprávy lze sotva vykládati jinak, nežli že Oldřich jako ne jeden velmož dřív i později (o sto let později rozšíří takto znamenité panství rožmberské proslulý jeho jmenovec) užil církevních prostředků k vyzbrojení vojska ne tak proti kacířům jako spíše proti svým soukromým odpůrcům, s nimiž byl v neustálé vojně; jen osoby stavu svobodného, rytířského nebo panského, nikoli sedláci, mohli zajisté opovídati nepřátelství nebo býti s to, aby dobyli slušného hradu.

Jaký byl úspěch křížové výpravy, není známo. Nepochybně však zdrcující. Ještě v září 1341 vymáhá papež inkvisitorovi podporu a nová vězení, ano, opakuje tutéž žádost o zlepšení vězení dokonce 1346. Byla tedy přeplněna. O průběhu inkvisice zpravuje nás pohříchu pouze zlomek několika výslechů inkvisitora Havla v Hradci, neocenitelný tím, že nás

³⁾ Proti jeho odůvodnění mnou polemizuje Holinka (57 p. 2) velmi usilovně, ale pro otázku naši nemá spor významu. Mohu se kritiky zdržeti tím spíše, že jde na věc metodicky; o povaze takového jeho postupu dočte se čtenář níže.

⁴⁾ O nich a jejich družích má Holinka něco nového proti Hauptovi. Mohl však o nich sebrat více. Tak inkvisitor Kolda je spisovatel dvojího mystického traktátu v pasionále abatyše Kunhuty, nejstarších to památek toho druhu v Čechách (Truhlář, Catalogus č. 2430). O Janu Paduánském viz zase Podlahu, Series 27.

seznamuje s několika osobami a osadami, kde byli Valdenští rozšířeni. Nejvíce stoupenců, téměř naprostou většinu měli podle toho ve Velkém Bednárci, schůzky pak i v Malém, v Jarošově (Jerissaw) a Lhotě (Seglins). Jsou to vesměs Němci a to kolonisté. Češkou je jediná služka Kateřina, neboť její matka sluje Marča. Stopy po kacířství na Jindřichohradecku však potom v pramenech zanikají. Toliko 1377 mihnou se nám ještě tři mužové z Vel. Bednárci, stíhaní inkvisicí. Utekli se k purkrabímu panství kozského u Tábora, jenž je musil vydat. Výsledek soudu však zůstává neznám.

Stejného rázu i ceny ojedinělých zlomků jsou zprávy o činnosti sv. inkvisice v Čechách až po dobu Husovu. Inkvisitoři umírají a jsou stále jmenováni noví a noví, ale o jejich obětech se dovidáme jen maličko. Určitěji se jak oblast jejich působení rýsuje pouze Písecko. Sem vysílá v l. 50tých arcibiskup inkvisitora Svatomíra se zvláštní mocí, poněvadž tu prý je inkvisice stále třeba (82), a 1381 potřebuje písecký kněz Johlín dispense, protože jeho otec i děd byli usvědčeni z kacířství. Krátce před tím zatčen v Bělé pod Bezdězem a postaven před inkvisitora panoš Václav, velmi prý podezřelý z kacířství a po dva roky setrvávající v klatbě, aby prý byli zastrašeni, kdož ho následují. Oč běželo, zůstává záhadou (84). Jak snadno se však bylo možno octnouti před inkvisitorem, ukazuje asi současný případ měšťana, který tím postižen proto, že po 12 lat nebyl u zpovědi (85). Z doby pozdější je zápis o pokání, uloženém Václavovi ze Sušan na Postoloprtsku, jenž slíbil, že se nebude stýkat s Valdenskými. Pak se nám mihne záhadný Jan z Prahy, jak se zdá, konvertita z valdenství⁵⁾, a zbývají již pouze dva soudy současníků.

Vídeňský profesor Pilichdorf odhaduje 1395 na celý tisíc počet Valdenských, obrácených za poslední dva roky v Duryňsku, Branibořích a v Čechách i na Moravě. Je to však svědectví muže hodně vzdáleného a vydává je nadto ve větě,⁶⁾ obracející se na kacíře, aby je zřejmě omráčil. Ano, v Braniborsku, jež tehdy náleželo k české koruně, bylo 1393-4 obráceno na 450 Valdenských a o něco dříve i dost v duryňském Erfurtě. Z území českého není však o něčem pod. ani zprávičky. Nevznikl snad klamný dojem vídeňského profesora tím, že hlučné ty inkvisice prováděl inkvisitor český? Je to nejkrvavější inkvisitor, jenž kdy v Praze pracoval, pověstný Petr Zwicker, rodem Prus, ale životním povoláním mnich kláštera ojvínského u Žitavy. A pomocníkem byl mu Martin z Prahy. Oni to byli asi především, na něž myslil M. Jeroným 1409, vzpomínaje, ještě za života Zwickerova, jak byli do Prahy svázeni „kacíři“ z ciziny a zde upalováni. To vynesla Praze péče Karla IV. o české inkvisitory. Ale dovolává-li se velikého shromáždění, kde mluví, M. Jeroným na svědectví o tom, že od nepaměti nebyl mezi odsouzenými na hranici Čech, nezbyvá tomu než věřit⁷⁾ a je to také v nápadném souhlase s mlčením pramenů.

⁵⁾Jmenován je v zápise o přiznáních konvertity J. Lesera k zásadám katolickým, ve větě na neštěstí těžko srozumitelné v kusém a nepochybně chybném tisku Döllingerové. Holinka (83 p. 4-5) nepoučuje o tom čtenáře s dostatek, jmenuje Jana bezdůvodně „heresiarchou“ a dohaduje se takřka dobrodružně, že on je snad původcem listu lombardským Valdenským z r. 1368.

⁶⁾Holinka 124 p. 1, kdež ovšem sluší čísti perstitisti místo praestitisti. Takových chyb najdeme v knize žel nemálo.

⁷⁾Holinka 142 se tomu tuze vzpírá, ač ani jemu se nepodařilo najítí Valdenského české národnosti mimo vzpomenutou služku Kateřinu, ano (75 pozn.)mi velmi

V strážlivém osvětlení hubených těchto dat je, jak patrně, věru hodně málo místo pro theorii, dokazující vliv Valdenských na počátky Tábora. Holinka v ni věří bez pochybností. Poslyšme jeho výklad, a pokud jsme tak dosud neučinili, všimněme si dokladů, o něž opírá, jak di (str. 141), přesvědčení o kontinuitě a stále přítomnosti valdenství v jihočeském kraji.

Domnívá se především, že inkvisice pracovala na Jindřichohradecku již po r. 1318, neboť povstání z r. 1340 předpokládá nutně starší základy⁸⁾. Hnutí samo, jehož patrné zabarvení i zesílení soukromými zástími Oldřicha z Hradce a využití k soukromým zájmům vyniklo nám tak jasně, je Holinkovi vzpourou, která „předobrazuje do jisté míry bouřné události, jejichž jevištěm bude r. 1415 nedaleký kraj ústecký“ . . . Sem, k Sezimovu Ústí, z něhož vyšli zakladatelé Tábora, vedou podle něho stopy hned již 1340, neboť jeden z vyslýchaných „měl odvážeti zlé kacíře do Borovice“, zaniklé vsi u Chýnova. Ve skutečnosti se Borovnice dostala do inkvisičního protokolu mnohem nevinněji: vyslýchanému se tu pouze zvrátil vůz. Dále se opírá Holinka o známá data o Písecku z doby Arnošta z Pardubic. Hned na to však usuzuje z případu tří Bednáreckých, jichž se ujal kozský purkrabí 1377, velmi pravděpodobně, že právě pod Kozi přeložili Valdenští těžiště své propagandy z Jindřichohradecka“ . . . A kdežto my, nepočítáme-li vzpomenutý ojedinělý případ Václava ze Sušan, marně hledáme v Čechách v pozdější době stop po valdenských, podle Holinky (str. 123) jsou to na sklonku XIV. stol. země české, které se stávají pomalu domovem čistého učení valdenského, odkudž čerpají energii severoněmecké osady valdenské v Pomořanech a Braniborsku; sem právě, k svým věřícím, docházeli a docházejí mistři valdenští z Čech. A v pod. stycích byli prý sektáři čeští s Durynskem . . .

Podívejme se na doklady dalekosáhlých těch tvrzení! Holinka cituje především Flacia Illyrika a z Haupta dvojí odkaz na Wattenbachovu práci o Zwickerově inkvisici v Braniborsku. Vyhledáme-li si Flacia, dočteme se u něho, že prý podle akt o té inkvisici, která měl sám v rukou, naznačovali Valdenští, že prý k nim někdy chodívají apoštolé z Čech⁹⁾. Akta ta máme dnes také; našel a uveřejnil je Wattenbach, ale o českých apoštolech není v nich zmínky. Zato se o nich zmiňují akta inkvisice z r. 1458, která jsou k nim přivázána. Tehdy ovšem jsou to styky braniborských Valdenských s Tábory. Kdo si nadto připomene, jak ipěl Flacius na valdenské své theorii a jak vášnivě jí dovedl bránit na př. proti Blahoslavovi¹⁰⁾, neosmělí se jistě užít jeho svědectví, jako to neučinil Goll ani

nepěkně vytýká, že se prý nechci dát poučiti. Může být ujistěn, že příjmu poučení docela rád, jen když mi najde ty české Valdenské. K dřívějším důvodům přidávám ještě ten, že, ukazuje-li Holinka na to, jak proniklo valdenství z oblasti románské do německé, zapomíná, že na horké půdě odvěkého zápasu národního bylo tomu jistě jinak. Jak neobyčejné bylo toto napětí českoněmecké, o tom známé svědectví Ludolfa Zaháňského.

⁸⁾ Avšak notifikace protikacířských bul dvěma velmoži jihočeskými r. 1318 (63 p. i) je pro to slabou oporou. Rožmberkové aspoň dostávají i jindy papežské buly. Flacius pak zase nemluví o inkvisici z r. 1330, nýbrž z dob okolo t. r., co již Goll, nejen já, vztahoval pravděpodobněji na inkvisici r. 1340.

⁹⁾ Subindican tamen, pravi, subinde doctores suos ex Bohemia ad se ventitare solere.

¹⁰⁾ O tom na př. F. Hrejse v Sborníku Blahoslavově 1923, 65 a d.

Haupt. Kdo zajisté může zaručit, že se tu Flacius, citující ostatně nejspíše z paměti, nestal obětí omylu a zápalu?

Holinka varuje před tím konečně sám příznačnou ukázkou pod psychologického omylu. Co totiž cituje z Wattenbacha skrze Haupta, vztahuje se na něco docela jiného, nežli pro co se ho dovolává Holinka. Haupt právem pomíjí zprávu Flaciovu a mluví tu o českém původě nikoli valdenských apoštolů, ale inkvisitorů Zwickera a Martina. Konečně pro styky durynských Valdenských stejně jako pro to, že by o tom svědčil Zwicker, jak Holinka tvrdí jinde (129), není dokladu vůbec a Holinka se tu stal zřejmě obětí vlastního přání.

A postihuje-li dokonce (141) na počátku století XV. nový pohyb Valdenských na hranicích bavorskočeských při „zlaté stezce“, nutno říci především, že běží o Bavorsy, ne o Čechy, a že to je jen dohad Hauptův, že Viklefovci, stíhaní 1410 v bavorském Waldkirchen, jsou Valdenští. A jediné z tohoto zrněčka vyrostlo Holinkovo dalekosáhlé tvrzení o novém pohybu Valdenských na „na zlaté stezce“!

I třeba, myslím, důrazně zas opakovati po Gollovi¹¹⁾, že se nám výslovných a zcela určitých zpráv o Valdenských v Čechách z počátku 15. stol. nedostává žádných.

Tvrzení Gollovo čelí již nepřimo také svědectví, které po starších vzorech, zejména Pekařovi opakuje arci i Holinka (144-5), spatřuje v něm ihned svým makroskopem přímo doklad sympatií jihočeských Valdenských k Husovi. Je to tvrzení žaloby známého advokáta Husových žalobců Michala de Causis na M. Jana, když přibyl do Kostnice, že prý má pro sebe takřka všechny kacíře, ježto rozséval jejich bludy, Leonisty, Runcarie i Valdenské, a že proto snadno nabyl vlivu a vzroste ještě mnohem více, nebude-li proti němu zakročeno . . .

Hned to varuje před důvěrou v tvrzení, že nejmenuje jen Valdenské, nýbrž že je nazývá i dvojím jiným jménem tautologicky. Ale svědectví sluší soudit z povahy celého dokumentu a jeho cílem, vymocí totiž Husovo zatčení. Aby toho dosáhl, začíná advokát žalobou, že Hus vymohl prý kutnohorský dekret, aby odstranil Němce, bránící jeho bludařské propagandě. Nepřestává dále na žalobě, že se Hus ujal názorů Viklefových, ale vykládá, že nebezpečnost jeho učení dokazuje již to, že se odchýlil od jiných mistrů, kteří jsou přece starší než on! Na čem Michalovi záleží nejvíce, je vzbudit hrůzu, že se protikněžskými názory Husovými rozšíří boj proti duchovenstvu, že požár přeskočí do celého Německa a že prý nastane tak hrozné pronásledování kleru i věřících, jakého nebylo od časů císaře Konstantina. „A více zla napáše, než jaké napáchal který kacíř od časů Konstantina Vel.“, opakuje advokát. A na závěru žaloby, když se ocitla již v koncích s důvody tak násilnými, čteme tvrzení o Husově spojení s Valdenskými! Jak je možno bráti je vážně?

Gollova kritičnost i jeho vzor mohly také Holinku uvarovat přecenění nevelké kompilace z inkvisitorských příruček, kterou pokládá za významné svědectví o Valdenských v Čechách, přičítaje ji dohadem vzpomínatému inkvisitoru Martinovi, Zwickerovu pomocníkovi. Domněnku opírá o to, že v traktátě, který pokládá za součást kompilace, vzpomíná autor, jak vyslyšel beghardy v bavorské Koubě, což Martin opravdu v Bavořích dělal; dále, že v kompilaci užito pod kompilace asi Zwicke-

¹¹⁾ Chelčický a Jednota XV. stol. 1916, 292 (v příloze, otiskující znamenitou rozpravu o Valdenských z r. 1888, kterou se pohřchu stud. Gollova skončila).

rovy a že zase jí užívá Johlin z Vodňan, a konečně, že se hlásí do Čech dvojí drobností: prikazuje m. j. podezřelého vyslýchat, zda byl v Praze o pouti ukazování ostatků, a v přísežné formuli přísahat po Bohu i myn herrn von Prag.

Goll, jenž prvý upozornil na kompilaci¹²⁾ a obě příznačné ty drobnosti, pokládá ji za plod protivaldenské inkvisice v Rakousku. Holinka vidí v ní (130) soubor valdenského učení, jak se jeví z české perspektivy z konce XIV. stol. a do jisté míry podle zkušeností s Valdenskými v českých zemích. Kdo si přečte obě zmínky, které Holinkovi dokazují jeho hodnocení kompilace, v celé souvislosti, dá, nepochybuji, za pravdu Gollově opatrnosti před tím, abychom jí užili jako obrazu valdenství v Čechách. Nejen proto, že o činnosti Martinově proti českým Valdenským není stopy, kdežto máme hojně zpráv o jeho mnohaletém působení v sousedství. Zmínka o pražské pouti čte se zajisté vedle pod. otázky o pouti v Římě a Čechách, čímž arci pozbývá povahy úzce české; jasně platí pro celou oblast římské říše německého národa. A druhá drobnost: podezřelý přísahá nejen inkvisorovi pražskému, nýbrž i těm, kdož jsou na jeho místě; bylo tedy kompilace užíváno a byla určena pro celou rozsáhlou oblast ovládanou pražskou inkvisicí, což ostatně ukazuje i to, že rukopis najdeme také v Porýní.¹³⁾ Jen pomnutím těchto souvislostí dosáhl tedy Holinka dojmu, že běží o obraz valdenství v Čechách¹⁴⁾.

Stejně ceny jsou jiné dvě podobné kompilace, které z rukopisů českého původu otiskuje s naší kompilací v příloze. Na bezvýznamnost svědectví pražského kazatele Johlina z Vodňan, který na výstrahu posluchačům vypisuje z příruček zásady Valdenských, vyslovuje při tom přesvědčení, že se nejnověji rozmahají, ukázal jsem před lety¹⁵⁾ proti Neumannovi, po kterém je zdůrazňuje Holinka (133 a d.) Johlin zajisté neříká o nich nic konkrétního a všecko jeho vědění jest opsáno z kompilace. Svými narážkami agituje ostatně zřejmě proti stoupencům Viklefa. Podobně by se dala dokazovat existence Luciferiánů v Čechách za Husa, jenž je charakterisuje neméně podrobně podle svých příruček.

Pro přesvědčení o rozšířenosti Valdenských v Čechách poč. stol. XV. má arci Holinka ještě dva jiné doklady, které se mu patrně zdají průkaznými s dostatek. Je to známé vypsání počínajícího táborství kolem Ústí Sezimova asi z r. 1416 a list M. Křišťana z Prachatic pozdějšímu přednímu vůdci táborství Václavu Korandovi z r. 1417. Ve zjevech, popisovaných obojí památkou, spatřuje Holinka (147) bez rozpaků plod agitace jihočeského valdenství, onoho valdenství těchto končin, o němž nemáme než hodně nejistý doklad z r. 1377...

Klade si sice otázku, zda nositeli ústského hnutí nejsou radikálnější kněží stržení literární agitací Mikuláše Dráždanského, tedy živel nikoli lidově sektářský, nýbrž universitní inteligence. Ale hned na to zjišťuje

¹²⁾ Bylo by slušelo to připomenout. Upozornění Gollovo z r. 1882 nyní rovněž v uv. knize 36 p.

¹³⁾ O rukopise, chovaném v Michelstadtě v Odenwaldě, Haupt v Z f K G X, 328, kde znovu užil upozornění Gollova.

¹⁴⁾ Zapomínáje na zdrželivou výhradu nad čarou i na to, že většina kompilace je opsána, prohlašuje ji jednou Holinka (131 pozn.) dokonce za obraz hesel, jak byla zachycena při výslechu inkvisitory.

¹⁵⁾ Naše věda III, 199 a IV, 233. Co pravím v textu o smyslu slov Johlinových, říká nyní taktéž samostatně pečlivá studie R. Říčana, Johlin z Vodňan (Věstník Kr. čes. spol. nauk 1929, 119), na niž tu zatím mohu upozorniti jen v korektuře, Referát o ní příště.

v ústském hnutí činnost „prostých laických kazatelů“, kteří vykonávají také úkony kněžské (křest), káží slovo boží a slyší zpovědi v soukromí. Pohříchu není pro to zjištění v naší zprávě o Ústí opory. Poslyšme jen, jak násilně se musí Holinka pokoušet doložit dalekosáhlé své tvrzení. „Připomíná se“, praví, „zajisté i jakýsi laik Krampěř, jemuž (tedy nikoli: jenž!) pokřtili oni „proští kazatelé“ dítě a který již dříve byl zmrskán pro „kázání bludná“ . . . . Neběží tedy o činy „laických“ kazatelů, v nichž by bylo lze tušit Valdenské, nýbrž o husitské duchovní a „kázání“ jediného laika!

Tím více se Holinka utíká k listu Křišťanovu, který Korandovi vyčítá, že „jde za nevzdělanými lidmi, muži i ženami“, kteří šíří novoty, příznačné pro směr valdenský: popření očistce, odstraňování obrazů, ostatků i obřadů a nedbání než církve prvotní. Zde tedy máme již opravdu zásady „valdenské“, kdežto v starším vypsání o novotách v Ústí se objevují jen zárodky a nejvýznamnější z nich, popření očistce, vůbec chybí. Holinkovi list ukazuje, že priorita novot přísluší právě „lidem neučeným, mužům i ženám“, že se náboženský vývoj Korandův nedál bez vnějších vlivů radikálnějšího sektářství lidového, valdenského.

List Křišťanův a tento „valdenský“ jeho výklad byl častokrátě předmětem diskuse. Holinka, jinde tak marnotratný v odkazech, i když jsou, jak jsme se přesvědčili, z druhé ruky, nezmiňuje se tu než o výkladě Pregerově a Pekařově proti Loserthovi. Není to fair play. Ukázal jsem na př. na důmyslné vyvrácení Pregerova výkladu Knatzem, ale i Bezoldem. Odkaz na ně stačí i dnes proti Pekařovi, který si tu pod uspořil námahy. Je-li však komu třeba nového pádného důvodu proti spolehlivosti tvrzení Křišťanova o Korandových domnělých učitelích a učitelkách v Plzni, najde je v Sedlákové i mém důkaze, že ve chvíli, když v Praze Křišťan píše, koloval druhý rok o hlavním z „valdenských“ hesel, o popření očistce, traktát ne nevzdělané ženy, ale Mik. Dráždanského. Křišťan jen dělá, jako by o něm nevěděl, jen aby zapůsobil na Korandu tvrzením, že se nechává svádět nevzdělanci. Jak mu jen smí kritický historik věřit?

Přicházíme na závěr Holinkovy argumentace, k poslední posici, kterou se snaží uhájit „valdenské“ theorie. Neposlední úlohou jejích odpůrců, stoupenců theorie viklefské, je prokázat, že myšlenky, o kterých valdenská theorie tvrdí, že nemohou pocházeti než z valdenství, mohly se klidně vyvinout z nauky Viklefovy. Ve velké diskusi let 80tých byl to hlavně Haupt¹⁶⁾, kdo podnikl znamenitou obranu valdenské theorie pokusem o důkaz, že dvě významné zásady valdenské, popření očistce a zamítání přísahy, nelze nikterak redukovati na Viklefa a že tedy je nutno odvozovat je z valdenství. Holinka cítí se tu proto patrně tak bezpečně, že pokládá za zbytečné vzpomenouti Haupta a odbývá věc levou rukou. Troufá si vyhradit jedině vlivu valdenství a upřít to Viklefovi mnohem více (162-3), než se odvažuje Haupt, ale odpouští si tu vše, co by toto jeho tvrzení mohlo teprv učinit předmětem vědecké diskuse t. j. doklady z Viklefa. Překvapující tento zjev možno snad vysvětlit jedině přesvědčením, které pronáší proti přednímu Hauptovu oponentu Loserthovi, pokládaje tím asi věc za vyřízenou.

¹⁶⁾ Úv. práce 102-3.

Je to hodně nešetrné a Holinka tu činí velký nárok na naši shovívavost, osměluje-li si tvrdit o Loserthovi, že „nehledě prý na to, že má nedostatečný rozhled po předchozí vývojové linii valdenství v Čechách, jeho interpretace jsou nemožné z důvodů methodických, neb často, a právě ve sporných otázkách, nedělá přesně rozdílu mezi thesí Viklefovou a jeho výhradou, která je projevem ducha naladěného opozičně, ale nikoli nesouhlasu zásadního“ ... Je to tedy metoda, co Holinkovi nedovoluje pochopit zjev tak přirozený a častý v duchových dějinách a ovšem také v dějinách naší reformace jako ten, ať zůstanu u případu, sporu nejbližšího a nejznámějšího, že tábořská bohoslužba vzniká tím, že Jakoubkovi žáci odhodili výhrady svého učitele. Koho nemýlí metoda, vzpírající se poučení tak elementárními zjevy psychologie náboženství i revoluce, má právě v nich klíč k pochopení velmi prosté záhady, proč se Viklef přese všecky své výhrady, jež má společné se současnou scholastikou, mohl snadno stát učitelem názorů mnohem smělejších, než jaké hlásal sám, názorů, které, jak za to má theorie valdenská, není prý možno odvodit než z valdenství.

Ostatně Viklef, zejména v poslední svém díle *Opus evangelicum*, jež bylo Hauptovi ještě nepřístupné, hlásá sám, třeba nepřímo „valdenské“ zamítání přísahy tím, že do něho vsunuje celé stránky ariánského bohoslovce Pseudo - Chrysostoma, jenž přísahu zavrhuje co nejrozhodněji¹⁷⁾. A kdo si všimne, co dává Mikuláš Drážďanský v čelo traktátu, jímž 1415 bere útokem učení o očistci, shledá, že to je autorita téhož nesmlouvavého učence, u nás nadto známého dříve než Viklef. Jak by mu nebyli budoucí Táboři dali přednost před samotným „Doktorem evangelickým“, zvláště, když běželo o zákaz, hlásaný tak jasně a určitě již Novým Zákonem, jako je záповěď přísahy, a o nauku, na níž se zakládaly jimi tak nenáviděné odpustky, mše za mrtvé i úcta k svatým?

* * *

Přehlédneme-li výsledky kritické revise nového pokusu o výklad táborství z valdenství, můžeme říci, že vznik táborství nejen možno vysvětlit úplně a do posledního zbytku z viklefství, ale že to jest i za dnešního stavu našeho vědění pravdě nejpodobnější výklad jeho vzniku.

Ne že bych popíral existenci valdenství v jižních Čechách v době Husově vůbec. Je zcela možné, že se místy udrželo přese všecky persekuce.

Ale co nutno říci se vším důrazem, je to, že to je pouhá možnost, nic více, a že dnes pro ni nesvědčí žádné doklady. Že jich nenachází ani hledání tak úsilovné jako nejnověji Holinkovo, nasvědčuje spíše naopak výkladu, že se valdenství neudrželo, tím méně pak tou měrou, abychom s ním mohli počítat vážně jako s faktorem při vzniku táborství.

K tomuto zániku valdenství v Čechách mohly přispět nejen krvavé persekuce, které jistě nebyly bez účinku. Ještě více se snad o to přičinilo mocné hnutí kazatelské, vzniklé za Karla IV. činností Waldhauserovou a Milíčovou. Kazatelé obojí této školy, německé¹⁸⁾ neméně než české,

¹⁷⁾ Upozornil jsem na to již 1915 a rozvádím to, vyhovuje tak nové potřebě, podrobně v novém zpracování studie, uv. v p. 1. Dílo Pseudochrysostomovo dal si v Praze přepsat již G. Groste († 1383), o čemž K. Burdach, *Die nationale Aneignung der Bibel*, 1924, 36.

¹⁸⁾ Že Waldhauser měl v Praze i vynikající žáky německé, dosvědčuje zjev kazatele Jana ze Stříbra, velmi slaveného současníkem (Č Č M 1919, 190), nebo Matouše z Krakova (Č M M 1916, 154). Jistě jich bylo více.

dobyli si neobyčejné vlády nad dušemi a dopomohli nejspíše církvi proti Valdenským k úspěchům mnohem větším než všichni krvaví inkvisitoři dohromady. Tito kazatelé se zajisté zasadili mnohaletým zápasem ve veřejném mínění o hlavní kusy valdenského, lze-li tak říci, programu: o kult chudého života jako nejrovnější cesty k Bohu, o odstranění všelikých zlořádů církevních a zejména o rozšíření Písma v lidových jazycích.

Strhující myšlenka dokonalého křesťanství v následování Krista chudobou až do posledních důsledků spolu s zpřístupněním Nového Zákona lidu, toť východisko i zápalná náplň hnutí i poselství Valdenských. A jako konstatují církevní dějiny zaražení postupu mladé reformace světové obrozeným katolicismem tridentským i zadrženi valdenství všude tam, kde se silně uchytili žáci sv. Františka, zvláště jejich křídlo radikální, hlásající tentýž kult a ideál svaté chudoby, a to lidovým kazatelstvím tak nemožno pochybovat o tom, že i rozmach českého hnutí kazatelského podobně ubral půdy směrům proticírkevním. Vyhovovalť s dostatek náboženským potřebám tehdejšího člověka, které chodil ukájet k Valdenským.

V zásadě zajisté není rozdílu mezi obojím tímto obrodným hnutím, kazatelským i valdenským. Obě vyšla z téhož nového ideálu zbožnosti, z téhož nového pojetí křesťanství, třeba jedno založil kacír a druhé světec; Františkovi se ostatně dostalo církevního uznání a nakonec kanonizace neposledně proto, aby se nestal tím, čím odmítnutí učinilo Valdeza, a synové assisského světce hynuli taktéž přechoť na hranicích „kacířů“. Obojí hnutí pracovalo po dvě století souběžně, rozcházejíc se jen takticky, v poměru k církvi, která Valdenské pronásledovala otevřeně, že proti ní stáli nesmiřitelně, kdežto proti hnutí kazatelskému vystupovala jen občasně, pokud ji podráždilo a pokud si troufala.

Je to situace, která se jen s malou obměnou vrací v taktickém rozdíle mezi husitskou Prahou a Tábořem. A jako Praha neméně než Tábor, tak i hnutí, vyšlé z poselství Františkova a u nás představované kazatelskou školou Miličovou, jež se Husem přimkla k anglickému apoštolu ideálu chudoby Viklefovi, neméně než valdenství má lvi podíl na přípravě a výchově národů k duchovnímu osamostatnění reformací, vzpourou, kterou se dozrávší národové ujali v duchovním ohledu vlády svých věcí.